

Zrównoważony dom jutra a lokalna tradycja

Tomorrow's Sustainable House and Local Tradition

Streszczenie

Artykuł przedstawia wybrane metody reinterpretacji lokalnej tradycji we współczesnej architekturze domów jednorodzinnych. Jego celem jest odpowiedź na pytania: które spośród tychże metod są najbliższe idei zrównoważonego rozwoju? Co stanie się tradycją zrównoważonego domu przyszłości?

Artykuł jest próbą wykazania, że twórcza, racjonalna oraz wrażliwa na kontekst społeczny kontynuacja lokalnej tradycji może być podstawą rozwoju innowacyjnej, zrównoważonej architektury domu jutra.

Abstract

This article presents selected methods of reinterpreting local tradition in the contemporary architecture of detached houses. Its objective is to answer the following questions: Which of these methods are the closest to the idea of sustainable development? What will happen to the tradition of the sustainable house of the future?

This article makes an attempt to show that a creative and rational continuation of local tradition, sensitive to the social context, may become the basis for the development of the innovative, sustainable architecture of tomorrow's house.

Słowa kluczowe: tradycja, projektowanie zrównoważone, regionalizm

Keywords: tradition, sustainable design, regionalism

Wstęp

Jaki będzie dom jutra? Z pewnością będą powstawały projekty awangardowe. Poszukiwania twórcze wraz z możliwościami, jakie zaoferują technologie przyszłości popchną rozwój form architektury ku nieoczekiwanym, eksperymentalnym rozwiązaniom. Z drugiej jednak strony, na podstawie doświadczeń architektury XX i XXI wieku można sądzić, że równolegle rozwijać się będzie architektura kontynuująca lokalne tradycje, a globalizacja – paradoksalnie – nadal będzie generować „architekturę oporu”.

Projektowanie zrównoważone

Zanim nie dojdzie do kolejnej rewolucji energetycznej, która pozwoli wykorzystywać, na zdecydowanie szerszą niż dotąd skalę, odnawialne źródła energii, architektura domu jutra będzie musiała być podporządkowana coraz ostrzejszym wymaganiom dotyczącym ograniczania jej energochłonności. Nie jest to wcale sprzeczne z ideą kontynuacji lokalnej tradycji – przeciwnie. Tradycyjna architektura regionalna może być źródłem wartościowych inspiracji pod względem współpracy z miejscowym klimatem i optymalizacji energetycznej budynków. Twórcza kontynuacja tradycji miejsca może być zatem podstawą rozwoju innowacyjnej, zrównoważonej architektury domu przyszłości.

Introduction

What will tomorrow's house be like? Vanguard designs will certainly come to light. Creative searches together with possibilities offered by ultramodern technologies will push the development of architectural forms towards some unexpected, experimental solutions. On the other hand, however, given the experiences of twentieth and twenty-first century architecture, one may think that architecture continuing local traditions will develop concurrently, while globalization will paradoxically keep generating “resistance architecture”.

Sustainable design

Until another revolution – making it possible to use renewable energy sources on a much broader scale than before – happens, the architecture of tomorrow's house will be subordinate to increasingly strict requirements concerning the limitation of its energy consumption. It is not at variance with the idea of continuing local tradition at all; quite the contrary, traditional regional architecture can be the source of valuable inspirations as far as cooperation with the local climate and energy optimization in buildings are concerned. Thus, a creative continuation of the tradition of a place may be the basis for the development of the innovative, sustainable architecture of tomorrow's house.

Architektura zrównoważona uwzględnia całokształt uwarunkowań naturalnych i cywilizacyjnych. Poza energooszczędnością i wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii, wśród zasad projektowania zrównoważonego pojawia się zasada 3R – oznaczająca oszczędność i ponowne wykorzystanie terenu, kubatury, materiałów, energii, wody i odpadów. Idea rozwoju zrównoważonego uwzględnia także społeczno-kulturowe aspekty związane z projektowaniem architektonicznym, a więc szacunek dla miejsca – jego uwarunkowań przyrodniczych i kulturowych, w tym lokalnej tradycji budowlanej, a także szacunek dla użytkownika, z uwzględnieniem aspektów zdrowotnych, potrzeby kontaktów społecznych czy poczucia bezpieczeństwa i tożsamości. Twórcza kontynuacja lokalnej tradycji wpisuje się więc w zasadę szacunku dla miejsca, a zatem także w całokształt wyżej wymienionych zasad zrównoważonego projektowania. Powstaje jednak pytanie: czy jakkolwiek forma dialogu z tradycją realizuje postulaty trwałego rozwoju? Jaką rolę odegra tradycja w zrównoważonym domu jutra? Do odpowiedzi na te pytania można się zbliżyć tylko przez analizę aktualnych tendencji w prowadzeniu dialogu z tradycją miejsca oraz próbę ich oceny przez pryzmat wymienionych zasad projektowania zrównoważonego.

Regionalizm

Reinterpretacja tradycji miejsca wiąże się ściśle z pojęciem regionalizmu. Istnieje wiele różnych sposobów jego definiowania i praktykowania.

S. Ozkan odróżnia nowoczesny regionalizm od wernakularyzmu¹. W ramach **wernakularyzmu** wyróżnia nurt konserwatywny oraz interpretatywny (neowernakularyzm). Pierwszy wiąże z twórczością Hassana Fathy i jego uczniów – to architektura wykorzystująca tradycyjne lokalne materiały i technologie, a zarazem otwarta na aktualną, profesjonalną wiedzę zawodowych projektantów i związane z nią innowacje. Wernakularyzm konserwatywny to podstawa rozwoju architektury *low-tech*, jednej z metod projektowania zrównoważonego.

Drugi kierunek interpretuje tradycję na płaszczyźnie formalnej. Materiały i technologie są współczesne. S. Ozkan wiąże ten sposób dialogu z tradycją, głównie z regionami turystycznymi – tradycyjna architektura staje się narzędziem ich promocji. Postawa interpretatywna zdaniem S. Ozkana z jednej strony może sprzyjać ochronie i rozwojowi krajobrazu kulturowego, jednak w wielu przypadkach sprowadza dialog z tradycją do budowania scenografii albo przebijania budynków w komercyjny, regionalistyczny kostium (il. 1).

Nowoczesny regionalizm to dla S. Ozkana taka metoda projektowa, która w odróżnieniu od wernakularyzmu może być zastosowana dla zabudowy o dowolnej skali oraz niezależnie od jej funkcji. Regionalizm określany przez S. Ozkana jako „konkretny” to podejście postmodernistyczne, polegające na swobodnym czerpaniu ze słownika historycznych wątków i symboli oraz ich dosłownym cytowaniu. W artykule z 1981 r. W. Kosiński krytykuje takie podejście, twierdząc, że postmodernizm osiągnął w ostatnich latach „jeszcze znaczniejszy stopień rozwich-

Sustainable architecture takes the entirety of natural and civilization circumstances into consideration. Apart from energy saving and the application of renewable energy sources, the tenets of sustainable design include the 3R principle which means the economy and reuse of land, cubature, materials, energy, water and waste. The idea of sustainable development also allows for social and cultural aspects related to architectural design, namely respect for a given place – its natural and cultural conditions, including the local tradition of construction – as well as esteem for the user taking sanitary aspects, the need for social contacts and the feeling of safety and identity into account.

Thus, a creative continuation of local tradition remains in accordance with the principle of respecting a place and the whole of the abovementioned rules of sustainable design. However, certain questions arise: Does any form of a dialogue with tradition realize the postulates of persistent development? What role will tradition play in tomorrow's sustainable house? The only way to get nearer an answer to these questions is an analysis of current tendencies in the dialogue with the tradition of a place and an attempt to assess them through the prism of the foregoing principles of sustainable design.

Regionalism

Reinterpreting the tradition of a place is bound with the notion of regionalism. There are various manners of defining and practising it.

S. Ozkan differentiates modern regionalism from vernacularism¹. Within **vernacularism**, he distinguishes a conservative trend and an interpretative tendency (neovernacularism). The former is related to the creations of Hassan Fathy and his disciples – this architecture uses traditional local materials and technologies being open to professional designers' current knowledge and the resulting innovations. Conservative vernacularism makes the basis for the development of low-tech architecture, one of the methods of sustainable design.

The latter interprets tradition on the formal ground. Its materials and technologies are of contemporary character. S. Ozkan relates this manner of dialoguing with tradition to tourist regions mainly – traditional architecture becomes a tool for promoting them. He says that the interpretative attitude may be conducive to the protection and development of a cultural landscape. In many cases, however, it reduces the dialogue with tradition to the construction of a set design or decorates buildings with commercial, regionalist costume (fig. 1).

In S. Ozkan's opinion, **modern regionalism** is a designing method which – contrary to vernacularism – can be applied for structures in any given scale regardless of their function. Regionalism defined by S. Ozkan as “concrete” is a postmodernist approach which consists in the free use of historical issues and symbols taken from a dictionary and quoted literally. In his article published in 1981, W. Kosiński criticizes such an approach claiming that postmodernism has recently reached “an even higher degree of disorder, «Hellenism», «flamboyance», crazy eclecticism”². (Pic. 2) In his opinion, regionalism will go towards more vanguard trends, such as New Abstraction,

il. 1. Dom na Podhalu – „kostka” przebrana w regionalistyczny kostium (fot. aut.) / House in the Tatra Highlands – “cubiform structure” in regionalist costume (photo by author)

il. 2. Dom pod Krakowem – przykład postmodernistycznego „rozwichrzenia” (fot. aut.) / House near Krakow – example of postmodernist “disorder” (photo by author)

zenia, «hellenizmu», «flamboyant», zwariowanego niemalże eklektyzmu² (il. 2). Jego zdaniem regionalizm będzie zmierzał w kierunku nurtów bardziej awangardowych, takich jak Nowa Abstrakcja, Nowy Racjonalizm, Nowy Konstrukttywizm. „Można się spodziewać, że te nowe mutacje będą widzieć w regionalizmie bardziej *ratio* niż *decorum*, bardziej zgrzebność niż fantazyjność, bardziej syntezę niż rozdrobnienie, bardziej strukturę niż atrapę, bardziej szczerłość niż udawanie³”.

Prognoza W. Kosińskiego okazała się trafna. Śledząc aktualne realizacje architektoniczne nie sposób nie zauważyć, że wśród projektów nawiązujących dialog z lokalną tradycją dominuje postawa, którą S. Ozkan określa jako regionalizm abstrakcyjny.

Regionalizm abstrakcyjny czerpie z tradycji modernizmu – domy projektowane według tej metody to przeważnie monolityczne bryły, których ściany płynnie przechodzą w płaszczyznę dachu, brak jest okapów czy innych detali, które mogłyby zakłócić czystość minimalistycznej formy. Z jednej strony taka architektura może być odbierana jako abstrakcyjna kompozycja płaszczyzn, z drugiej – stanowi czytelne odniesienie do archetypu, a więc charakteryzuje ją postmodernistyczny aluzjonizm i gra z konwencją. Sztandarowym przykładem abstrakcyjnego regionalizmu jest budynek Rudin House, zaprojektowany przez pracownię Herzog&de Meuron i zrealizowany w miejscowości Leymen we Francji w 1997 roku. Do tego nurtu należą też domy z okolic Krakowa prezentowane na il. 3 i 4.

Pojawia się jednak wątpliwość: czy tak radykalna abstrakcja prowadzi jeszcze do powstawania architektury regionalistycznej? Zróżnicowanie regionalne opiera się przecież w znacznej mierze na detalach, ornamentach, elementach symbolicznych – ich eliminowanie prowadzi do rozwiązań, które gubią regionalną tożsamość – bardzo podobne domy powstają w Austrii, na Wyspach Brytyjskich i w Polsce. Pod hasłem regionalizmu powstaje architektura uniwersalna.

Zdaniem M. Janowskiego taki sposób reinterpretacji tradycji – polegający bardziej na aluzji i niedomówieniu niż na bezpośrednim cytowaniu, bardziej na abstrahowaniu niż na grze konwencją – wynika z zanikania lokalnych kontekstów kulturowych oraz „zmian potrzeb odbiorców i ich stylu życia⁴”. Ornament i symbol przestają być dla współczesnego odbiorcy zrozumiałe, z drugiej jednak strony – twierdzi Janowski – „silna obecność zabudowy tradycyjnej oraz traktowanie jej jako istotnego czynnika kształtowania tożsamości lokalnej spowodowała, że w architekturze nadal są obecne elementy związane z przeszłością⁵”.

Budynom z nurtu regionalizmu abstrakcyjnego bliżej jest do modernizmu rozumianego w kategoriach stylu niż idei funkcjonalizmu. Obowiązkowy element takiej modernistycznej stylizacji – brak okapów – trudno tłumaczyć racjonalizmem. Okap był i nadal jest rozwiązaniem praktycznym zarówno pod względem użytkowym, jak i z punktu widzenia bioklimatyki. W tym przypadku jednak nie decyduje pragmatyzm, ale forma – forma, która jako całość staje się konwencjonalnym znakiem domu, domem – ikoną. Interpretacja tradycji modernizmu opiera się więc bardziej na płaszczyźnie konwencjonalnej niż ideowej.

New Rationalism or New Constructivism. “One may expect that these new mutations will see more ratio than decorum in regionalism, more roughness than fancifulness, more synthesis than dispersion, more structure than fake, more sincerity than pretension³”.

W. Kosiński's forecast proved to be correct. Following current architectural implementations, one must notice the fact that an attitude defined as **abstract regionalism** by S. Ozkan dominates among those designs which establish a dialogue with local tradition.

Abstract regionalism probes into the tradition of modernism – houses designed in accordance with this method are usually monolithic volumes whose walls smoothly develop into roof surfaces; there are no eaves or other details which could distort the purity of a minimalist form. On one hand, such architecture can be perceived as an abstract composition of planes; on the other hand, it makes a legible reference to an archetype, therefore it is characterized by postmodernist allusiveness and a game with convention. The flagship example of abstract regionalism is the Rudin House designed by Herzog&de Meuron and implemented in Leymen, France in 1997. This trend also comprises houses located near Krakow presented in fig. 3 and 4.

A doubt arises here: does such radical abstraction lead to the formation of regionalist architecture anymore? Regional diversity is mostly based upon details, ornaments, symbolical elements – eliminating them produces solutions which lose their regional identity. In effect, similar houses are raised in Austria, on the British Isles and in Poland. Universal architecture comes into being under the banner of regionalism.

According to M. Janowski, such a manner of interpreting tradition – consisting in allusions and undertones rather than direct quotes, in abstraction rather than a game of conventions – results from the decline of local cultural contexts as well as “changes in the recipients' needs and lifestyles⁴”. An ornament and a symbol cease to be comprehensible to a contemporary perceiver. On the other hand, as Janowski claims, “owing to the strong presence of traditional objects treated as a significant factor of shaping local identity, architecture still includes some elements related to the past⁵”.

Buildings within the trend of abstract regionalism are closer to modernism understood in the categories of the style rather than the idea of functionalism. It would be difficult to explain an obligatory element of such modernistic stylization – lacking eaves – with rationalism. The eaves have been a practical solution, both in the utilitarian respect and from the viewpoint of bioclimatology. In this case, however, the crucial issue is not pragmatism but the entire form which becomes a conventional sign of a house, a virtual icon house. Thus, an interpretation of the tradition of modernism is based on the conventional ground rather than the ideological level. As far as its idea is concerned, it remains closer to the postmodernist architecture of meanings.

Abstract regionalism comprehended as a reinterpretation of the universal culture of modernism instead of its tradition – by adjusting the tectonics of buildings to the context of local, traditional architecture – gets close to the idea of **critical regionalism** which is neither a revivalist

il. 3. Dom w Burowie k. Krakowa, proj. Wizja Sp. z o.o. – S. Deńko (fot. aut.) / House in Burów near Krakow designed by Wizja Ltd. – S. Deńko (photo by author)

il. 4. „Dom z gontu”, Kraków, proj. nsMoonstudio – P. Nawara, A. Szultk (fot. aut.) / “House of shingle” in Krakow designed by nsMoonstudio – P. Nawara, A. Szultk (photo by author)

Pod względem idei bliższa jest postmodernistycznej architekturze znaczeń.

Abstrakcyjny regionalizm rozumiany jako reinterpretacja nie tyle tradycji, co uniwersalnej kultury modernizmu – przez dostosowanie tektoniki budynków do kontekstu lokalnej, tradycyjnej architektury – bliski jest idei regionalizmu krytycznego. Regionalizm krytyczny nie jest nurtem ani rewiwalistycznym, ani awangardowym. Kenneth Frampton proponuje rozwiązanie pośrednie – postawę „ariergardy”, a więc krytyczne, lecz progresywne czerpanie z dorobku architektury współczesnej⁶. Kładzie nacisk na relację architektury z lokalnym kontekstem – budynki powinny być związane z terenem, powinny reagować na zmiany naturalnego oświetlenia i czynników klimatycznych. Dialog z tradycją nie ma zatem polegać na bezpośrednim cytowaniu regionalistycznych wątków, lecz przede wszystkim na analogicznym do tradycyjnego sposobie myślenia o miejscu i jego uwarunkowaniach.

E. Pavlides, dokonując rozróżnienia postaw regionalizujących w oparciu o różne metody badań architektury wernakularnej, krytykuje postawy kontynuujące tradycję modernizmu, a zwłaszcza funkcjonalizm⁷. Jego zdaniem moderniści badali architekturę regionalną wybiórczo, szukając w niej jedynie potwierdzenia swojej doktryny. Koncentrowali się na zagadnieniach przyrodniczo-technicznych, podkreślając celowość architektury wernakularnej. Postawa regionalizująca wykształcona pod wpływem modernistycznego podejścia do tradycji miejsca to, według Pavlidesa, „regionalizm ideologiczny” – bo z regionalnej tradycji czerpie tylko elementy przefiltrowane przez ideologię modernizmu. Skierowanie takiej krytyki przeciwko ogółowi kierunków modernistycznych byłoby błędem – trudno bowiem odnieść ją do twórczości Alvara Aalto czy nawet późnego Le Corbusiera. Z drugiej strony w dobie kryzysu energetycznego konieczny wydaje się właśnie racjonalizm, a więc czerpanie z tradycji przede wszystkich praktycznych inspiracji w zakresie współpracy z lokalnym klimatem (il. 5, 6).

Wnioski. Regionalizm a projektowanie zrównoważone

Jak wymienione postawy regionalizujące odnoszą się do zasad zrównoważonego projektowania? Bez wątplenia zrównoważona, energooszczędna architektura domu przyszłości musi być racjonalna, a zatem bliska ideom modernizmu (nie tylko jego estetyce). Nie będzie w niej miejsca na stylizację regionalistyczną czy inspiracje późnym „rozwichrzonym” postmodernizmem. Dom jutra będzie zwarty i prosty. Czynniki klimatyczne i coraz ostrzejsze wymagania dotyczące efektywności energetycznej budynków będą determinowały rozwiązania formalne i funkcjonalno-przestrzenne. To funkcjonalizm XXI wieku, podobny do tego sprzed stu lat, z tym że teraz forma podąża nie za funkcją, a za klimatem. Forma jest elastyczna, adaptowalna do różnych funkcji. *Form follows climate* to hasło nowego, energooszczędnego funkcjonalizmu.

Z drugiej strony, tak jak nie sprawdził się dogmatyczny funkcjonalizm początku XX wieku, tak samo nie zdał egzaminu funkcjo-

nor vanguard trend. Kenneth Frampton suggests an intermediary solution – a “rearguard” attitude, i.e. a critical yet progressive use of the achievements of contemporary architecture⁶. He places emphasis upon the relation between architecture and its local context – buildings should be connected with their terrain as well as react to changes in natural illumination and the climatic factors. Thus, the dialogue with tradition is not supposed to consist in direct quotes from regionalist motifs but first and foremost in a mode of thinking about a place and its conditions that is analogous to the traditional approach.

E. Pavlides distinguishes regionalizing attitudes on the basis of various methods of researching vernacular architecture and criticizes views which continue the tradition of modernism, especially functionalism⁷. In his opinion, modernists examined regional architecture selectively searching for a confirmation of their doctrine and nothing else. They concentrated on natural and technical issues emphasizing the purposefulness of vernacular architecture. Pavlides claims that the regionalizing attitude, developed under the influence of a modernistic approach to the tradition of a place, is “ideological regionalism” because it only takes elements filtered through the ideology of modernism from regional tradition. Directing such criticism against all the modernistic trends would be a mistake as it is difficult to refer it to the achievements of Alvar Aalto or even to the late works of Le Corbusier. On the other hand, rationalism seems necessary in the days of an energy crisis which means getting mainly practical inspirations from tradition in the field of cooperation with the local climate (fig. 5, 6).

Conclusions. Regionalism and sustainable design

How do the abovementioned regionalizing attitudes refer to the principles of sustainable design? Undoubtedly, the sustainable and energy-saving architecture of tomorrow’s house must be rational, i.e. close to the ideas of modernism (not just its aestheticism). It will not have room for regionalist stylization or inspirations from late “disorderly” postmodernism. Tomorrow’s house will be compact and simple. The climatic factors and the increasingly strict requirements concerning the energy efficiency of buildings will determine formal, functional and spatial solutions. It is twenty-first century functionalism, quite similar to the idea popularized one hundred years ago; the difference is that now the form follows the climate instead of the function. The form is flexible and adaptable to various functions. “Form follows climate” is the slogan of new, energy efficient functionalism.

On the other hand, functionalism subordinated directly to energy saving did not work just like the dogmatic functionalism of the early twentieth century failed. M. Górecka says straight that “these dehumanized solutions cannot fully deserve the name of ecology-promoting measures”⁸. The architecture of tomorrow’s house has to take every principle of sustainable design, including its social, cultural or aesthetical aspects, into consideration. First of all, it should be “an answer from the applied means in relation to the challenges of the powerful forces of nature”⁹. How-

il. 5. Osiedle św. Jana w Lanckoronie – przykład zastosowania prostych, tradycyjnych rozwiązań bioklimatycznych (fot. aut.) / St. John's Estate in Lanckorona – example of applying simple, traditional bioclimatic solutions

il. 6. Dom w Egg, Vorarlberg, Austria – przykład racjonalnego wykorzystania warunków topografii i nasłonecznienia (fot. aut.) / House in Egg, Vorarlberg, Austria – example of using the topographical and sunning conditions in a rational manner

nalizm bezwzględnie podporządkowany energooszczędności. M. Górecka stwierdza wręcz, że „te odhumanizowane rozwiązania nie mogą zastępować w pełni na miano proekologicznych”⁸. Architektura domu przyszłości musi uwzględniać ogół zasad zrównoważonego projektowania, a zatem również aspekty społeczno-kulturowe czy estetyczne. W pierwszej kolejności powinna być ona „odpowiedzią użytych środków w relacji do wyzwań potężnych sił natury”⁹ – jednak dobór tych środków zależy już od czynników społeczno-kulturowych, oczekiwań inwestora, wizji projektanta. W ramach odpowiedzi narzuconych przez uwarunkowania przyrodnicze możliwe są różne rozwiązania, które powinny uwzględniać szeroki kontekst humanistyczny. Tradycja, jako źródło wzorów współpracy z lokalnym klimatem, może być inspiracją nawet bez wychodzenia poza zagadnienia przyrodniczo-techniczne. Stosowanie rozwiązań, które są jednocześnie proekologiczne i osadzone w lokalnym kontekście kulturowym – takich jak naturalne materiały – jest uzasadnione podwójnie – zasadami energooszczędności i szacunku dla miejsca. Jednak sprowadzanie regionalnej tradycji tylko do takiego bioklimatycznego funkcjonalizmu i lekceważenie całej semantyki języka miejscowej architektury byłoby zbliżeniem do powierzchowności regionalizmu ideologicznego. Dlatego wydaje się, że podejście racjonalne, a zarazem wrażliwe na kontekst społeczny, jest najbliższe idei zrównoważonego rozwoju i to ono wyznaczy kierunek rozwoju architektury „tradycyjnego” domu przyszłości.

PRZYPISY:

- ¹ Patrz: S. Ozkan, *Critical Positions in Architectural Regionalism*, [w:] Canizaro Vincent B. (red.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, s. 104–109.
- ² W. Kosiński, *Zmierzch postmodernizmu? – wnioski dla architektury regionalnej*, [w:] Radziewanowski Z., Zieliński J. (ed.), *Kierunki i metody współczesnego regionalizmu w architekturze*, Kraków–Zakopane 25–27 października 1984 r., Kraków 1985, s. 18.
- ³ *Ibidem*, s. 22.
- ⁴ M. Janowski, *Abstrakcyjna tradycja*, *Czasopismo Techniczne*, z. 4-A2/2011, s. 157.
- ⁵ *Ibidem*, s. 159.
- ⁶ Patrz: K. Frampton, *Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*, [w:] Canizaro Vincent B. (red.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, s. 375–385.
- ⁷ Patrz: E. Pavlides, *Four Approaches to Regionalism in Architecture*, [w:] Canizaro Vincent B. (red.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, s. 157–167.
- ⁸ M. Górecka, *Standardy budynków niskoenergochłonnych w aspekcie kształtowania architektury*, „Przegląd Naukowy Inżynieria i Kształtowanie Środowiska” z. 3(45) 2009, s. 45.
- ⁹ A. Cząstka, *Architektura a natura. Problem mimesis w architekturze*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2007, s. 163.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Cząstka A., *Architektura a natura. Problem mimesis w architekturze*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2007.
- [2] Frampton K., *Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*, [w:] Canizaro V.B. (red.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, s. 375–385.
- [3] Górecka M., *Standardy budynków niskoenergochłonnych w aspekcie kształtowania architektury*, *Przegląd Naukowy Inżynieria i Kształtowanie Środowiska*, z. 3(45) 2009, s. 35–46.
- [4] Janowski M., *Abstrakcyjna tradycja*, „*Czasopismo Techniczne*” z. 4-A2/2011, s. 157–162.
- [5] Kosiński W., *Zmierzch postmodernizmu? – wnioski dla architektury regionalnej*, [w:] Radziewanowski Z., Zieliński J. (ed.), *Kierunki i metody współczesnego regionalizmu w architekturze*, Kraków–Zakopane 25–27 października 1984 r., Kraków 1985, s. 18–22.
- [6] Ozkan S., *Critical Positions in Architectural Regionalism*, [w:] Canizaro Vincent B. (red.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, s. 104–109.
- [7] Pavlides E., *Four Approaches to Regionalism in Architecture*, [w:] Canizaro Vincent B. (red.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, s. 157–167.

ever, the choice of these means depends on the social and cultural factors, on the investor's expectations, on the designer's vision. Within answers imposed by the natural conditions, various solutions which ought to allow for the broad humane context are possible.

Tradition as the source of the patterns of cooperation with the local climate can act as an inspiration even without going beyond natural and technical issues. Applying ecology-promoting solutions that are set in the local cultural context, such as natural materials, is justified twofold – with the principles of saving energy and respecting a given place. However, reducing regional tradition to such bioclimatic functionalism and ignoring the entire semantics of the language of local architecture would mean accepting the superficiality of ideological regionalism. Therefore it seems that a rational approach, sensitive to the social context, is the closest to the idea of sustainable development. It will determine the direction for the development of the architecture of the “traditional” house of the future.

ENDNOTES:

- ¹ See: S. Ozkan, *Critical Positions in Architectural Regionalism*, [in:] Canizaro Vincent B. (ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, p. 104–109.
- ² W. Kosiński, *Zmierzch postmodernizmu? – wnioski dla architektury regionalnej*, [in:] Radziewanowski Z., Zieliński J. (ed.), *Kierunki i metody współczesnego regionalizmu w architekturze*, Kraków–Zakopane, October 25–27, 1984, Krakow 1985, p. 18.
- ³ *Ibid.*, p. 22.
- ⁴ M. Janowski, *Abstrakcyjna tradycja*, “*Technical Transactions*” vol. 4-A2/2011, p. 157.
- ⁵ *Ibid.*, p. 159.
- ⁶ See: K. Frampton, *Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*, [in:] Canizaro Vincent B. (ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, p. 375–385.
- ⁷ See: E. Pavlides, *Four Approaches to Regionalism in Architecture*, [in:] Canizaro Vincent B. (ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, p. 157–167.
- ⁸ M. Górecka, *Standardy budynków niskoenergochłonnych w aspekcie kształtowania architektury*, “*Science Survey. Environment Engineering and Shaping*” vol. 3(45) 2009, p. 45.
- ⁹ A. Cząstka, *Architektura a natura. Problem mimesis w architekturze*, Cracow University of Technology Press, Krakow 2007, p. 163.

BIBLIOGRAPHY:

- [1] Cząstka A., *Architektura a natura. Problem mimesis w architekturze*, Cracow University of Technology Press, Krakow 2007.
- [2] Frampton K., *Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*, [in:] Canizaro Vincent B. (ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, p. 375–385.
- [3] Górecka M., *Standardy budynków niskoenergochłonnych w aspekcie kształtowania architektury*, *Science Survey. Environment Engineering and Shaping*, vol. 3(45) 2009, p. 35–46.
- [4] Janowski M., *Abstrakcyjna tradycja*, *Technical Transactions*, vol. 4-A2/2011, p. 157–162.
- [5] Kosiński W., *Zmierzch postmodernizmu? – wnioski dla architektury regionalnej*, [in:] Radziewanowski Zbigniew, Zieliński Janusz (ed.), *Kierunki i metody współczesnego regionalizmu w architekturze*, Kraków–Zakopane, October 25–27, 1984, Krakow 1985, p. 18–22.
- [6] Ozkan S., *Critical Positions in Architectural Regionalism*, [in:] Canizaro Vincent B. (ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, p. 104–109.
- [7] Pavlides E., *Four Approaches to Regionalism in Architecture*, [in:] Canizaro Vincent B. (ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press, 2007, p. 157–167.